

זה הכלל: כל שהוא ממין דגן, הרי זה עובר בפסח [ופרטום חכמים כדי שיהא אדם רגיל בהם ובשמותיהם. מג.].

כל אלו ששנינו שהם עוברים בפסח – בשיש בהם מים, שאם לא כן הלא מי פירות אינם מחמיצים (רי"ף עפ"י הירושלמי).

עט. א. האם צריכים לעשר את התמד?

ב. הלוקח חומץ מעם הארץ – האם צריך לעשרו?

א. המתמד (= משרה פסולת ענבים במים) ונתן מים במדה ומצא כדי מדתו – פטור מלעשר (שאינן שם אלא קיהוי הפרי בעלמא. רש"י). ורבי יהודה מחייב (שהולך אחר המראה והטעם (רש"י). ומדרבנן. עפ"י רשב"ם ב"ב צו). לפי התירוף השני בגמרא, לא חייב רבי יהודה אלא בתמד העשוי משמרי היין, שהיין שבשמרים מעורב בו, אבל תמד העשוי מחרצנים – פטור.

א. הלכה כחכמים.

ב. בפשטות מדובר בשמרי טבל, ואולם בספר אור שמח כתב שמדובר כשלא הוטבלו למעשרות,

והנידון הוא על תחילת חיוב התמד במעשר (וע"ע חו"א דמאי א, יב).

ג. דין התמד לענין הלכות נוספות, וכיצד הדין כשנתוספה כמות על מדת המים שבתחילה – נתבאר בבבא-בתרא צו.

ב. תניא, אמר רבי יהודה: בראשונה הלוקח חומץ מעם הארץ אינו צריך לעשר מפני שחזקה אינו בא אלא מן התמד. [וגם לשיטתו שהמתמד חייב לעשר, לא נחשדו עמי הארץ על התמד לפי שאינו חשוב בעיניהם. או אפשר לפרש, חזקתו מתמד העשוי מחרצנים, שפטור ממעשר אף לרבי יהודה]. ועכשיו הלוקח חומץ מעם הארץ צריך לעשר, שחזקתו אינו בא אלא מן היין (שבטל טעם הפירות ואיכותם ולפיכך החומץ נעשה מהיין עצמו).

לפי התירוף השני בגמרא – וכן אפשר להקל לדינא – העשוי מחרצנים פטור אף מן הודאי,

שסתמו הפקר. ואף בספק אם נעשה מחרצנים או מהשמרים, משמע ברמב"ם שיש להקל

בדמאי, והטעם משום ספק ספקא (עפ"י חו"א דמאי א, יא).

דף מג

פ. א. מה דינו של חמץ דגן גמור על ידי תערובת בפסח?

ב. מה דינו של חמץ נוקשה בפסח?

ג. מהו ה'שיאור' ומה דינו?

א. חמץ דגן גמור על ידי תערובת, שנימוח ואינו בעין (רש"י); לסתם משנתנו אכילתו אסורה באזהרה ולא ב'כרת'. וכך אמר רבי אליעזר (אלעזר) בברייתא (כל מחמצת לא תאכלו). וחכמים אומרים: אפילו 'לאו' אין בו.

א. הרי"ף פסק כחכמים (וכן הסכים הרי"צ גיאות והראב"ד). ודוקא כשאין בתערובת טעם חמץ אלא

נותנים אותו לקיוהא בעלמא, אבל אם יש בו טעם חמץ – מחויבים עליו. וכן פסק הרא"ש

(טור או"ח תמב). ויש סוברים שאין לוקים על 'טעם' בלבד (וכדלהלן). ואילו הרו"ה ובעל העיטור

פסקו כסתם מתניתין וכו"א.

הרמב"ם (חמץ א, ד, ח) פסק שתערובת חמץ כזית בכדי אכילת פרס – בלאו ולא בכרת, אבל בפחות מכן – מכים אותו מכת מרדות. יש מפרשים שפוסק כחכמים (ע' מגיד משנה; מהר"ם חלאה; פרי חדש ובהגר"א). ויש מפרשים שפסק כסתם מתניתין וכר"א (ע' טור תמב; דברי אמת דף קיח ע"ב).

ב. אף לחכמים, כתב הר"ן שיש בתערובת חמץ [כשלא נתבטל כדין ביטול איסורים] איסור תורה משום 'חצי שיעור'. ויש סוברים שלא אסור ח"ש מהתורה בתערובת (וע"ע מהרש"א ופנ"י על תר"ה לענין). ויש סוברים שלחכמים אסור מהתורה מדין 'טעם כעיקר' (ראב"ד). ויש חולקים וסוברים שלחכמים אין הטעם כעיקר מהתורה (עפ"י רש"י מה. ד"ה ורע"ק), וכל שאין כזית מן האיסור בכדי אכילת פרס או שהטעם המקורי של האיסור אינו מורגש אלא שנתן טעם אחר, כגון באותם המנויים במשנה – אינו אסור מהתורה (רו"ה).

ג. כמובא לעיל, לרש"י יש בתערובת משום 'בל יראה' (לתנא דמתניתין ולר"א). ורבנו תם חולק. וכתבו הפוסקים שגם לשיטה זו אסור מדרבנן להשהותו בפסח.

הרמב"ם (חמץ ד, ח) כתב שעוברים עליו בבל יראה. וכן פסק השלחן-ערוך (תמב). אך יש אומרים שזה רק כשיש בתערובת כזית חמץ בכדי אכילת פרס. ויש חולקים (ע' מגיד משנה וכס"מ שם; מגן אברהם תמב, א בהגר"א שם ובסימן תנב סק"ב).

ד. לא מצאנו שום תנא שאמר תערובת חמץ בכרת (עפ"י תר"ה מאן).

עוד בדין תערובת כזית חמץ בכדי אכילת פרס – להלן מד.

ב. חמץ נוקשה (= חמץ רע; שאין חימוצו גמור. ערש"י); לתנא דמתניתין, האוכלו באזהרה ואינו בכרת. וכך הם דברי רבי מאיר בברייתא (כל מחמצת). [משמע שרבי יהודה (מה:): הפוטר על אכילת שיאור, סובר שחמץ נוקשה אין בו אזהרה (עפ"י רמב"ן ר"ן ורא"ש. וע' פנ"י). ולדעת רב יהודה האמורא, כן סוברים חכמים החולקים על ר"א בברייתא ופוטרים בחמץ גמור בתערובת. ואפילו ר"א שהחמיר בחמץ גמור בתערובת, אמר רב יהודה שאפשר ומודה בנוקשה בעין שאינו באזהרה].

א. מהרי"ף משמע שפוסק כחכמים (כ"כ כמה ראשונים בדעתו. וכן נקט הרמב"ן). ואילו הרז"ה פסק כרבי מאיר דהיינו סתם מתניתין, שחמץ נוקשה ב'לאו'. וכן כתב רי"צ גיאנות (מובא בהשגות הראב"ד על המאור).

ויש שכתבו לחלק בין חמץ נוקשה שאינו ראוי לאכילה כגון אותם השנויים במשנה, ובין הראוי כגון עיסה הנילושה במי פירות באופן שנעשית חמץ נוקשה (ע' מנחות נד), שלדברי הכל יש בה 'לאו' (עפ"י שער המלך הל' חמץ ד, ח ועוד).

ולכל הדעות, אין בחמץ נוקשה חיוב כרת, ואפילו לרב נחמן המחמיר בנוקשה יותר מבתערובת (עתוס' ד"ה ואילו ובמהר"ם).

ב. לדעת האוסרים חמץ נוקשה באכילה מהתורה, הוא הדין בהנאה (ע' בחדושי הר"ן כג: שזהו בין לחוקיה ובין לר' אבהו. והתוס' שם רצו מצד הסברא לתלות זאת במחלוקתם ותמהו משום כך על שאלת הגמ' שם 'מאי בינייהו').

ומדרבנן אסור בהנאה לכל הדעות, שכן שנינו 'שיאור ישרף' (עפ"י גוב"ת או"ח ע). ויש מצדדים בדעת רבנו תם להתיר בהנאה (ע' פני יהושע במשנה).

ג. לפרש"י, עוברים על חמץ נוקשה בבל יראה [לתנא דמתניתין]. ותוס' חולקים. ומשמע מהשלחן-ערוך (סוסי"י תמו) שנקט כהתוס' ולכן מותר הוא לאחר הפסח.

ד. נחלקו הראשונים על חמץ שאינו אסור באכילה אלא מדרבנן, כגון חמץ נוקשה לדעת חכמים, האם חייבו חכמים לבערו בפסח; לדעת התוס' (בריש מסכתין) והר"ן (כאן ולהלן מה) חייבו. ודעת הסמ"ק והטור לפטור.

ה. במגן אברהם (תמו סק"ה) הכריע שחמץ נוקשה אינו אסור במשהו. וכן דעת הרבה אחרונים (עפ"י משנ"ב תמב סק"ט).

ג. 'שיאור' הוא בצק שהחל להחמיץ. לדברי רבי מאיר (מה): היינו שהכסיפו פניו. ולרבי יהודה, רק כשהתחיל ליסדק כקרני חגבים.

השיאור אסור באכילה ובהנאה ודינו בשריפה. ולרבי מאיר, האוכלו לוקה ארבעים, שכן סובר חמץ נוקשה ב'לאו' כנוכר. ואילו רבי יהודה (מה) חולק וסובר שהאוכלו פטור.

א. הלכה בזה כרבי יהודה. ואולם לענין סימני השיאור פסק הרי"ף כרבי מאיר שכל שיש בו כקרני חגבים הרי זה חמץ גמור.

ב. אפשר שלרבי יהודה השיאור אינו 'חמץ' ממש, ואפשר ספק חמץ הוא (כן נסתפק רבי זירא בחולין כג:). ועכ"פ אינו בכלל 'מצה' הלכך פסול למנחה אף בדיעבד (עפ"י מנחות נג.). ונראה שכמו כן אין אדם יוצא בו ידי חובת אכילת מצה (שפת אמת שם). ויש אומרים שאסור באכילה מהתורה משום לאו הבא מכלל עשה שהרי אמרה תורה אכול מצה וזה אינו 'מצה' (עפ"י משכנות יעקב קמג. וסברא זו כתב הגרעק"א בדעת רבי מאיר. וע' גם בקר"א מנחות נב:).

שיאור דרבי מאיר, כלומר זה שהכסיפו פניו; לרבי יהודה, נותנו לפני כלבו (ומהתורה מותר אף באכילה, אלא שחכמים אסרוהו. תוס' עפ"י חולין כג:).

שיאור דרבי יהודה, זה שנסדק כקרני חגבים; הריהו חמץ גמור לדעת רבי מאיר (כדלהלן מה: מנחות נג.). דיני שיאור במנחות – ע' מנחות נב-נג.

דיני הקטרת שאור או דבש, מקצתו ועירובו – במנחות נה.

דפים מג – מה

פא. האם התר מצטרף לאיסור, לחייב עליו באיסורי אכילה וכד'?

שאלת 'התר מצטרף לאיסור' שנויה במחלוקת תנאים ואמוראים; –

אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: כל איסורים שבתורה (של חולין) אין התר מצטרף לאיסור (להשלימו לשיעור חיוב) חוץ מאיסורי נזיר, שהרי אמרה תורה משרת. וגם בקדשים סובר רבי יוחנן התר מצטרף לאיסור (כל אשר יגע בבשרה יקדש – להיות כמוהו. והוקשו כל הקרבנות והמנחות אלו לאלו. ע' זבחים צה.). והרי אלו שני כתובים הבאים כאחד, לפיכך אין מלמדים לשאר מקומות.

מבואר בגמרא שרבי יוחנן אמר דבריו בשיטת רבי עקיבא, אבל לדעת חכמים אפילו בנזיר אין התר מצטרף לאיסור (ומשרת – לטעם כעיקר). ואולם בקדשים מודים חכמים שהתר מצטרף לאיסור – מחטאת.

יש ראשונים שנקטו שלפי הסוגיא בנזיר (לז), לחכמים אין התר מצטרף לאיסור אף בקדשים, שלא כסוגיתנו (עתוס' ד"ה ורבנן; רש"י ורא"ש נזיר שם).

זעירי מוסיף – בשיטת רבי אליעזר הדורש כל – אף הקטרת שאור על המזבח, התר מצטרף לאיסור (כל